

Rogovilimo naprej

Ideja, da bi pri ČKZ del vsebin namenili Avtonomni tovarni Rog (AT Rog)¹, je nastala jeseni 2015. Takrat smo razmišljali, da bi ob 10. obletnici zasedbe tovarne pripravili tematski blok o zgodovini zasedbe. To idejo je prekinilo dogajanje v začetku leta 2016, ko so uporabniki AT Rog izvedeli, da namerava Mestna občina Ljubljana (MOL), lastnica tovarniškega kompleksa, to območje izprazniti. MOL je februarja uporabnike seznanila z dovršenimi dejstvi: 13. junija poteče gradbeno dovoljenje, do takrat mora biti na območju tovarne Rog vzpostavljeno gradbišče, uporabniki imajo do konca maja čas, da prostore izpraznijo.

Uporabniki AT Rog se z grožnjo evikcije niso soočali prvič, je pa bila tokrat najbolj resna. V nasprotju s prejšnjimi poskusi izpraznitve tovarne, ki so bili bolj kot ne vezani na trenutne nagibe mestnih oblasti in gnev mestnih oblastnikov zaradi zasedbe, je imel ta trdnejše temelje. Tovarna Rog je primer industrijske kulturne dediščine; kot taka je spomeniško zaščiten, zato je pridobivanje gradbenih dovoljenj za kakršnekoli posege precej oteženo in drago. Eno gradbeno dovoljenje je v preteklosti že propadlo, MOL ni hotela, da bi se kaj podobnega ponovilo.

¹ Uporabniki v vsakdanjem jeziku seveda uporabljajo krajši označevalec Rog. Besedna zveza Avtonomna tovarna Rog (oz. AT Rog) je nastala v prvi polovici leta 2016, ko se je začel nov krog bitke za ohranitev skvota. Skovana je bila preprosto zato, da bi bilo nedvoumno, o *katerem* Rogu govorimo. Avtonomna tovarna Rog (oz. AT Rog) tako označuje trenutno stanje Roga oz. stanje od zasedbe naprej (temu pridevnik *avtonomna*).

Uporabniki se niso strinjali z vehementno odločitvijo mestnih oblasti. Predvsem je zbudilo dejstvo, da MOL ni imela resnih načrtov, kaj naj bi se dogajajo po vzpostavitvi gradbišča, razen tega, da naj bi porušili dve stavbi oz. prizidka na vzhodni strani kompleksa. Denarja za preostalo obnovo ni bilo v mestnem proračunu, niti ni bilo investitorja, zato so uporabniki upravičeno sklepali, da bi na območju nastala še ena gradbenih jam, ki krasijo mesto. Od tod izhaja eno osrednjih gesel takratnega boja, v katerem je nastala pobuda Ohranimo tovarno Rog: »Roga ne damo za gradbeno jamo!« In ga nis(m)o dali. Tisti junijski dnevi so bili najintenzivnejše in najtežje obdobje tovarne od njene zasedbe naprej. V noči s 5. na 6. junij, približno ob treh zjutraj, so po naročilu MOL v Rog vdrla zasebni varnostniki in gradbeni delavci z bagrom. Varnostniki so poskušali prisotne uporabnike na silo izvleči iz kompleksa. Ti so se upirali – del nasilnega dogajanja je bil tudi posnet in je v tistih dneh široko zakrožil po svetovnem spletu. Na pozive, da je za obrambo skvota nujna čim številnejša prisotnost uporabnikov in podpornikov v samem Rogu, so se hitro odzvali mnogi. Do devetih zjutraj je bilo znotraj obzidja več deset ljudi, ki so vztrajali, da morajo varnostniki in delavci območje zapustiti. Pred tovarno se je zbrala skupina podpornikov in ti so z vzklikanjem spodbujali tovariše, ki so jim varnostniki preprečevali, da bi odprli vhodna vrata in noter spustili še več ljudi, naj zdržijo. Zunaj so dogajanje budno spremljale policijske enote.

Okoli 9.30, po kratki tiskovni konferenci, ki je potekala na strehi ene od stavb, in sicer Socialnega centra Rog, je uspelo uporabnikom v notranjosti predreti koridor varnostnikov in odpreti vhodna vrata. Kmalu je tovarno Rog od znotraj branilo več kot sto ljudi, ki so v nekaj urah izgnali varnostnike, izpraznili varnostnikovo hišico pri vhodu² in razglasili (ali bolje, znova spomnili), da je AT Rog odprt prostor. Tako je bila evikcija preprečena in skvot ubranjen.

Medtem ko je takratno dogajanje znova obudilo razprave o upravičenosti zasedbe Roga, se je sam podvig MOL premalo kritično obravnavalo. Pri vpadu zasebnih varnostnikov je šlo za odločitev MOL, da uporabi silo, da bi iz svoje lastnine izgnala uporabnike,

² MOL je kmalu po zasedbi v nekaj kvadratnih metrov velik prostor ob vhodu postavila zasebno varnostno službo, kar je bil svojevrsten absurd – Rog je bil verjetno edini skvot v širši regiji, ki ga je na vhodu »varovala« profesionalna varnostna služba, ki jo je najel lastnik. Ni povsem jasno, koga naj bi varnostnik sploh varoval – rogovce pred zunanostjo, zunanost pred rogovci ali poslopja pred rogovci? Varnostniki, ki so bili razporejeni na to delovno mesto, so vedno imeli ambivalenten odnos do Roga in rogovcev; nekateri so tam pristali »kazensko«, nekateri so bili naravnani sovražno, drugi so se precej poistovetili z Rogom in so uporabnike podpirali.

ki so bili tam že deset let. Žal ne bomo nikdar izvedeli, ali je MOL vnaprej privolila tudi v uporabo nasilja zoper uporabnike. Če bi si navaden lastnik stanovanja na enak način privoščil prisilno izseliti najemnike zaradi neplačevanja najemnine, bi ga organi pregona preganjali vsaj zaradi samovoljnosti. V primeru vdora v Rog pa so prisotni policisti dogajanje zgolj opazovali, se s tem postavili na stran lastnika in niso znali prepoznati spornosti tovrstnega ravnanja.

Po uspešni obrambi skvota so začeli uporabniki snovati načrte za prihodnje dni in tedne. Ti dnevi so bili za rogovce naporni, vendar radostni; polni skrbi, a tudi idej, sanj in norosti. Največ skrbi je povzročal strah pred ponovnim vdorom – zato so bile postavljene straže. Premišljevalo se je tudi o pravnih možnostih, ki jih imata obe strani. Rog je bil v tistih dneh poln ljudi in dogajanja. Živo roza pobarvan bager, ki so ga bili gradbeni delavci prisiljeni pustiti na dvorišču Roga, je postal do vrnitve lastniku, tj. podjetju, ki naj bi opravilo rušilna dela, prava atrakcija.

Rogovci so izkoristili pravna sredstva, ki izhajajo iz dejstva, da so prostore Roga deset let nemoteno in samostojno zasedali in uporabljali. Tako je junija 2016 osem rogovcev predlagalo sodišču izdajo začasne odredbe in vložilo tožbo zoper MOL zaradi motenja posesti.³ Sodišče je predlogu za začasno odredbo ugodilo in MOL prepovedalo, da sama ali prek svojih izpolnitvenih pomočnikov (varnostnikov) odstrani rogovce, ki so predlagali začasno odredbo, iz nepremičnin na naslovu Trubarjeva 72. Prav tako je sodišče MOL prepovedalo vstopati v Rog in začeti rušiti stavbe. Z začasno odredbo je sodišče uredilo razmerje med tistimi rogovci, ki so vložili tožbo zaradi motenja posesti, in MOL. O samem motenju posesti sodišče še ni odločilo.

MOL se je spustila v pravno bitko in proti osmerici vložila t. i. lastninske tožbe, s katerimi zahteva vrnitev zasedenih nepremičnin. Vendar MOL od toženih rogovcev ne zahteva le, da sami vrnejo Rog v neposredno posest MOL, temveč tudi, da nepremičnino pustijo prosto vseh drugih uporabnikov. MOL torej s tožbo terja osem izbranih rogovcev, da izpraznijo celoten Rog. Prvostopenjsko sodišče je do zdaj v dveh primerih ugodilo lastninski tožbi MOL, a le kolikor je bila usmerjena proti konkretnemu in poimensko določenemu

³ Sodno varstvo pred motenjem oziroma odvzemom posesti je mogoče zahtevati v tridesetih dneh od dneva, ko je posestnik izvedel za motenje in storilca, najpozneje pa v enem letu od dneva, ko je motenje nastalo. Sodišče daje varstvo glede na zadnje stanje posesti in nastalo motenje. Pri tem se ne upoštevata pravica do posesti in dobrovernost posestnika. Tudi posestnik, ki je pridobil posest s silo, na skrivaj ali z zlorabo zaupanja, načeloma ima pravico do takega varstva.

toženemu uporabniku Roga. Pričakovano pa je sodišče zavrnilo tožbeni zahtevek v delu, v katerem MOL zahteva, da se ji nepremičnina vrne prosta vseh uporabnikov. Konkretni toženi rogovci namreč ne morejo odgovarjati tudi za vse druge uporabnike.

Tukaj se skriva paradoks. MOL se je na eni strani odločila za lastninske tožbe, ki jih je uperila zoper osem izbranih uporabnikov, da bi vse uporabnike Roga prestrašila in jim pokazala, da lahko v pravnih postopkih zmaga in nasprotnikom naredi vsaj visoke pravdne stroške (Rožman, 2016). Pri tem se je MOL morebiti nekoliko uštela, saj se uporabniki niso odzvali prestrašeno, temveč so se spustili v pravni boj. Na drugi strani gre za predstavo, namenjeno javnosti, s katero želi MOL pokazati, da ima trdno oblast v mestu, da si lahko pokori upornike in da ima resničen namen v Rogu udejanjiti svoje načrte. MOL bo kot lastnica seveda uspela z lastninskimi tožbami zoper izbrane uporabnike Roga, vendar s tem ne bo dosegla želene popolne izpraznitve Roga. Ko bo teh osem posameznikov moralo oditi, bodo v Rogu še naprej delovali oz. imeli posest preostali uporabniki, prihajali pa bodo tudi vedno novi.

MOL bi lahko popolno izpraznitev pravno dosegla samo tako, da bi najprej ugotovila, kdo sploh so konkretni uporabniki, nato pa bi morala vsakega od njih tožiti, da ji vrne Rog v posest. Tak pravni podvig bi trajal leta. MOL se gotovo zaveda te zagate, ni pa jasno, ali ima kakšen rezervni načrt. Do zdaj je poskusila doseči izpraznitev s poskusom protipravne evikcije poleti 2016, ki ni uspel, nato s pravnim in finančnim pritiskom, ki za zdaj prav tako ne kaže uspeha. Če bo hotela MOL resnično doseči vsaj delno izpraznitev Roga, bo najverjetneje morala k uporabnikom pristopiti še na kakšen drugačen, bolj političen, vključujoč in enakopraven način, v katerem bo morala uporabnikom priznati določeno moč in relevantnost.

In kaj se je od junija 2016 naprej dogajalo v AT Rog, ki je v času poskusa evikcije prejela desetine podpornih pisem in izjav iz vsega sveta? Tisto poletje je privabilo številne podpornike in izvajalce programov. V Rogu je delno potekal festival Ana Desetnica, v celoti pa festival Transforma; izšel je rogovski fanzin Rogovilka; Rog je gostil veliko razstavo etabliranih umetnikov in številne druge podobne dogodke; svetovno priznani grafitar Blu je okrasil najvišje pročelje v kompleksu; vzpostavil se je migrantski center Second Home, ki je postal pomembno središče za organiziranje, učenje in druženje migrantov, še zlasti beguncev, ki so v Slovenijo prispeli v poletju migracij 2015; zvrstila so se številna vodenja po kompleksu, pikniki na dvorišču ter predavanja in okrogle mize pod plahto v desnem kotu dvorišča; tako kot prej so se prostori še naprej dograjevali

in obnavljali. Zima je, kot vsaka dotakratna rogovska zima, prinesla zatišje in z vidika zunanjega opazovalca upad pogostnosti in intenzivnosti dogajanja. Delovanje v Rogu namreč otežujejo infrastrukturne razmere, predvsem ni elektrike, in velikost posameznih prostorov, kar je še posebej neprijetno za uporabnike glavne stavbe, ki v zimskem mrazu in mraku težko ustvarjajo; prav tako zasneženo dvorišče in nizke temperature niso primerni za dolgotrajne zunanje dejavnosti, zato Rog vsako zimo deluje vsaj tako zaspano kot poslopje iz Bernhardove pripovedi o objektu *izjemnih proporcev*, ki je izpolnil njegovo željo po tem, da bi imel »zase primerne zidove, da se lahko zaprem mednje« (Bernhard, 2013: 29). Vendar pa je ta vtis vsaj deloma napačen – manjši prostori, kjer delujejo kolektivi z agregati in urejenim ogrevanjem, so živahni tudi pozimi.

Namen pričujoče številke ni, da bi podali celostno analizo AT Rog. To bi bilo tudi nemogoče, saj se je v skoraj dvanajstih letih obstoja nabralo toliko pripovedi, izkušenj in dogodkov, da jih ne moremo v celoti in vsestransko zajeti. Eden od razlogov je tudi, da ni enotnega in popolnega arhiva. Uporabniki so sicer, vsak posameznik ali kolektiv zase ali skupaj, beležili posamezne dogodke, včasih pripravili tudi analize – vendar so te pogosto parcialne, na pol končane ali samo začete. To je povsem logično in naravno: tako heterogen prostor, ki deluje po načelih samoorganizacije in različnosti, ne more imeti enotnega arhiva in ene skupne naracije. Zato je rogovska dokumentacija nujno razpršena in obravnava kvečjemu posamezne pobude, dogodke, politične akcije ali gibanja. Številni rogovci pogosto poudarjajo pomen, ki ga imata za Rog in njegovo delovanje neposredni stik, pa tudi (nepisana) kultura pripovedovanja, prek katerih se v prostore počasi vpeljejo novi uporabniki. Eden od avtorjev te številke opominja, da posameznikov status v Rogu med drugim določa tudi, koliko ključev ima, h katerim prostorom vse je pripuščen. Lahko bi dodali, da je vsaj toliko pomembno tudi to, koliko zgodb pozna in kako jih zna pripovedovati.

Ker je Rog nemogoče zajeti v celoti, se je treba odločiti, kaj in kako bomo zajeli. O Rogu ne moremo govoriti »objektivno«. To je, ne nazadnje, tudi sklep, ki neizogibno izhaja iz načina delovanja samega Roga in številnih kolektivov v njem, ki pri svojem delu uporabljajo metodologijo militantnega raziskovanja. To namesto »objektivne« proizvaja nepodredljivo, rizomatsko vednost, ki teži k transformacijam. Zato je bilo osnovno načelo pri pripravi te številke, da morajo o Rogu pisati rogovci – bodisi aktivni uporabniki bodisi tisti, ki so v Rog vstopali ali vstopajo z mislijo in željo po tem, da bi s svojim delovanjem opolnomočili tam delujočo skupnost.

Številka je razdeljena na tri sklope. Za idejo za to strukturo se morava zahvaliti uporabniku Modrega kota, ki je opozoril: »Pri pisanju smo resno vzeli ime revije. Šli smo se domišljije.« To naju je napeljalo na misel, da izkoristiva ime revije in prejete prispevke razdeliva na sklope *Kritika znanosti*, *Domišljija* in *Nova antropologija*. V prvem sklopu so objavljena besedila, ki uvajajo nehegemonске konceptualizacije mesta, prostora, arhitekture, migracij in umetnosti. Sandi Abram skozi primer tovarne Rog kritično govori o gentrifikaciji, kreativnih industrijah in položaju avtonomnih skupnosti, Jernej Kaluža pa prepleta nekatere naravoslovne in humanistične teorije, da bi pojasnil razsežnosti AT Rog. Nika Grabar piše o natečajih, ki so zaznamovali vprašanje prihodnosti tovarne, ter o napačnem razumevanju in izrabi arhitekture za dajanje legitimnosti tem natečajem. Prispevek Barbare Bezec se osredinja na migrantске boje iz let 2006–2011, ki so imeli korenine v Socialnem centru Rog in so izpodbijali uveljavljene naracije o migracijah in svobodi gibanja. Prav na teh bojih temeljijo tudi dejavnosti, o katerih govori-jo avtorji iz prostora Second Home, ki v naslednjem prispevku skozi njih analizirajo mejni režim. Sklop zaključuje prispevek Francisca Tomsicha, ki opisuje in kontekstualizira umetniško dejavnost v Rogu ter tako ruši stereotipe o njej.

Drugi sklop vsebuje dva kolektivna prispevka. Prvi je prispevek Modrega kota, ki meša dramsko besedilo, avtoetnografske zapiske in deskripcijo. Modri kot je prostor eksperimenta; kolektiv se nenehno poigrava z različnimi umetniškimi in drugimi formami, ki jih prepleta v svojevrstne in težko opisljive dogodke. Njihovo besedilo je odraz te narave. Avtonomne feministke, avtorice drugega prispevka tega sklopa, pa se pri svojem delu najpogosteje dotikajo vprašanja nasilja, ki je tudi rdeča nit njihovega pisanja, v katerem se strokovna analiza prepleta z izpovednimi vložki, ki so nastali po metodi *exquisite corpse*.

Tretji sklop je etnografske, dokumentarne narave. Odpira ga prispevek Tineta Beleta, ki je leto dni po vpadu varnostne službe v Rog za Radio Študent pripravil dolgo reportažo – tu jo, v obliki, primerni za pisano besedo, poobjavljamo, saj menimo, da gre za relevanten pregled stanja. Helena Konda je pripravila izčrpno antropološko analizo grafitarskih pobud in kolektivov, ki delujejo (tudi) v Rogu, Asja Hrvat in pa piše o pomenu, ki ga ima za avtonomne prostore socialno delo, ki naj temelji na skupnostnem delu. Sklop zaključuje besedilo Jurija Krpana in Lilijane Stepančič, ki sta s pomočjo arhivske dokumentacije in izhajajoč iz lastnih izkušenj predstavila različne ideje, ki so jih mestne oblasti poskušale ude-

janjati v Rogu.

Rogovci vsak dan za sabo puščajo odtise svojega navdiha, ustvarjalnosti in želja. Zato sva za zbiranje gradiv, ki bi vizualno dopolnila številko, prosili Tiso Nežo in Urško, ki sta se na najino vabilo odzvali z veseljem.

Številka, ki je pred vami, je skup razmišljanj, pripovedi in občutenj Roga. Niti približno ni popolna. In še zdaleč ne pripoveduje ene zgodbe. Niti približno ni nepristranska. Vendar nič od tega ni niti približno naključje.

In ko boste prihodnjič obiskali Rog, ne pozabite podariti kakšnega cekina.

Ljubljana, 4268. dan zasedbe Roga

Literatura

BERNHARD, THOMAS (2013): *Moje nagrade*. Ljubljana: Beletrina.

ROŽMAN, ANDRAŽ (2016): Tovarna Rog: Taktika občine je finančni pritisk na rogovce.

Dnevnik, 26. avgust. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042748913> (10. december 2017).